

Основні принципи методології дослідження засобів масової комунікації політичних партій в бібліотечно-інформаційній діяльності

А. Л. Потіха

Науковий співробітник Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського Україна, Київ
Corresponding author. E-mail: pal56@ukr.net

Paper received 09.05.21; Accepted for publication 23.05.21.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2021-254IX46-17>

Анотація. Розглянуто основні принципи методології дослідження засобів масової комунікації соціально-комунікаційної природи. Акцентується увага на особливостях методологічної основи вивчення партійних засобів масової комунікації як об'єкта бібліотечно-інформаційної діяльності. Досліджено різні методологічні підходи і методи, а також проаналізовано їхню результативність, яка дає підстави для висновку про ефективність використання в бібліотекознавчих дослідженнях комунікативної складової методологічного комплексу, основою якого є діалектичний метод. Розглянуто різні концепції дослідження.

Ключові слова: методологія дослідження, наукові теорії, інформація партійних засобів масової комунікації.

Вступ. В умовах становлення демократичних суспільств зростає роль різних засобів масової комунікації (ЗМК), які стають посередником між владою, різними політичними силами і пересічними громадянами. Важливі зміни у суспільстві відбуваються за участі засобів масової комунікації і, у певному сенсі, обумовлені останніми. Аналіз матеріалів ЗМК дає змогу визначити основні тенденції суспільно-політичних процесів, ландшафт партійного поля, специфіку економічних відносин і стратегій, соціальні проблеми і трансформації, особливості соціально комунікаційної взаємодії. Саме тому дослідження ЗМК привертає наукову увагу фахівців з різних галузей знань – політології, журналістики, філології, історії, соціальних комунікацій і є одним з важливих напрямів діяльності науково-аналітичних підрозділів бібліотечних установ. Для об'єктивного аналізу інформації використовуються різні методології дослідження.

У даній роботі під методологією розуміємо наукову теорію, яка служить основою для проведення конкретного дослідження. Маються на увазі теорії, які презентують достатньо узагальнені погляди на об'єкт дослідження в цілому, зв'язки у цьому об'єкті та закономірності його функціонування. Вибір основних принципів методології дослідження обумовлений специфікою обраної теми, яку досліджує науковець.

Мета дослідження – окреслити й схарактеризувати основні принципи методології дослідження засобів масової комунікації політичних партій, як об'єкта бібліотечно-інформаційної діяльності. Проаналізувати основні методи і концепції дослідження засобів масової комунікації і можливості застосування їх при вивченні інформації партійних ЗМК.

Короткий огляд публікацій по темі. Проблемам методології дослідження бібліотечної справи та інформації засобів масової інформації присвячені роботи таких дослідників як О. Воскобойнікова-Гузева, Л. Дубровіна, В. Іванов, В. Ільганаєва, В. Давидова, Ю. Остапчук, В. Різун, М. Карташов, Б. Юськів, Л. Федотова та інші. Проте, більшість вітчизняних і зарубіжних фахівців у сфері бібліотечної справи констатують недостатню розробленість теоретико-методологічних питань сучасного бібліотекознавства. Зокрема, Ю. М. Столяров у статті «Науковий міф про спеціальні методи документально-комунікаційних

дисциплін» висловлює міркування стосовно того, що «метод бібліотекознавства – поняття інтуїтивне, розмите, збірне, чітко не визначене. У середині бібліотекознавства використовуються методи соціології, математики, логіки, філософії і так далі. Принципово кажучи, бібліотекознавство, втім, як і документознавство, архівознавство і т. д., використовує весь спектр відомих в науці методів, за винятком методу ... власне бібліотекознавства, або методу бібліотечного (іншої відповідної дисципліни)» [5].

У свою чергу Л. Дубровіна, аналізуючи методологічні засади історичних досліджень у бібліотекознавстві і документознавстві, робить висновок, що «історична наука, а разом з нею і профільні для бібліотечної справи наукові дисципліни, виходять на стадію пошуків «золотої середини» в методологічному апараті історичної науки, прямують до осмислення об'єктивних пропорцій загального (закономірного) й індивідуального (специфічного) в історичному процесі та комплексності методологічного і методичного інструментарію пізнання історичних фактів» [2, с. 23].

О. Воскобойнікова-Гузева в статті «Дискусійні питання розвитку теорії і методології бібліотекознавства», аналізуючи сучасний етап розвитку методологічної бази сучасних бібліотекознавчих досліджень наголошує, що «з огляду на комплексність здійснюваних останніми роками робіт бібліотекознавцями використовується весь спектр дослідницьких методик соціогуманітаристики. Залучаються як загальнонаукові (системний, історичний, проблемно-хронологічний, структурно-функціональний та порівняльний методи) і притаманні суміжним галузям знання, так і спеціальні підходи та методи (бібліотекознавчого і фондознавчого аналізу, фондової реконструкції і моделювання та ін.), які ґрунтуються на принципах історизму та наукової об'єктивності, актуалізму та розвитку» [1, с. 6–7].

Результати та їх обговорення. У процесі дослідження інформації партійних засобів масової комунікації використовуються методи аналізу документів, які дають змогу визначити змістовне наповнення партійної преси різних політичних партій протягом певного періоду, соціальнокомунікаційний метод, застосування якого дає можливість розгляду функціонування партійних ЗМК, з одного боку, і бібліотеки –

з іншого з позицій виконання ними своїх соціальних функцій, статистичний метод, який сприяє виявленню тенденцій розвитку партійних засобів масової комунікації протягом певного періоду.

При цьому ефективним є комплексне взаємодоповнююче застосування різноманітних дослідницьких методів і підходів: соціокультурного, інформаційного, що дає можливість аналізувати процеси і явища у контексті їх суспільної взаємодії; теоретичних (аналіз, синтез, узагальнення, індукція, дедукція, систематизація) та емпіричних методів (спостереження, порівняння, опис) – сприяє визначенню впливу тенденцій розвитку партійних засобів масової комунікації на специфіку інформації і з'ясуванню особливостей її використання в інформаційно-аналітичній діяльності бібліотек.

Важливу роль відіграє діалектичний метод, застосування якого передбачає розгляд партійних ЗМК в інформаційній діяльності бібліотек з позицій ставлення до бібліотечної справи як невід'ємної складової суспільного розвитку, з притаманними останньому тенденціями ускладнення і спеціалізації. Розуміння процесів і явищ у їх розвитку та в системі взаємозв'язків та взаємовпливів дає змогу простежити зміни в функціонуванні партійних ЗМК і особливості бібліотечної діяльності, спричинені змінами політичних умов, формування і розвиток фондів періодики як наслідок процесу трансформації інформаційних продуктів і технологій з одного боку, і структуризації суспільства, ускладнення системи соціальних комунікацій – з іншого, з можливістю зробити висновок стосовно електронізації партійних ЗМК і необхідністю поширення бібліотечної діяльності на збереження інформації партійних ЗМК в середовищі інтернет.

Інформація партійних ЗМК є важливою складовою соціальної комунікації. Тому соціальна комунікація, будучи об'єктом реального світу і володіючи єдиною функцією стосовно інших об'єктів, виконує роль системоутворюючого чинника в розвитку суспільства, культури і наукового знання. Суть феномену соціальної комунікації виявляється в різних соціокультурних зрізах: хронологічному, регіональному, національному, інституційному і на різних рівнях соціально-комунікаційної взаємодії: макро (масові, міжнародні, міжцивілізаційні), міді (соціально-групові), мікро (міжособистісні). Як зазначив І. Манкевич, «соціально-комунікаційний підхід» (СКП), що розвивається на основі концепції СК (соціальної комунікації), як руху смислів у соціальному часі й просторі, дає змогу виявляти й пізнавати різні пласти побутування культури та її конкретних проявів як соціально-комунікаційних систем (СКС). У теорії СК під СКС у широкому сенсі слова розуміється система задоволення комунікаційних потреб суспільства, соціальних груп, особистості, що склалися в ході еволюції людства. Як інституціональне явище СКС являє собою сукупність комунікаційних каналів і засобів, що володіють матеріально-технічними ресурсами і професійними кадрами» [4].

Тому соціально-комунікаційний підхід може розглядатись як системоутворюючий стрижень методології бібліотечно-дослідницьких досліджень, присвячених розгляду комунікаційних аспектів функціонування бібліотеки та її роль у вивченні та збереженні інформації

партійних ЗМК.

Соціально-комунікаційний метод як один з базових методів дослідження було застосовано в бібліотечно-навчачих дисертаційних дослідженнях О. Воскобойнікової-Гузєвої, Т. Гранчак, Т. Добко, О. Кобелева, О. Сербіна та ін.

Соціально-комунікаційний підхід сьогодні активно застосовується вітчизняними науковцями для вирішення проблем, пов'язаних з різними аспектами комунікаційного напрямку функціонування ЗМК та їх місцем у діяльності бібліотек. Соціально-комунікаційно-інформаційний та соціально-комунікаційний функціональний підходи стали одними з методологічних засад багатьох наукових досліджень.

Враховуючи, що масова комунікація завжди привертала наукову увагу соціологів, методи соціології активно використовуються дослідниками при вивченні ЗМК. Проблема вивчення ЗМК полягає у виявленні ставлення їх до діючих політичних партій, до світу бізнесу, до численних груп та інтересів, які впливають на громадськість і зазнають зворотного впливу. Різні концепції й моделі, що їх розробляє соціологія масової комунікації, не обминають цієї проблеми.

Для дослідників важливим елементом масової комунікації є тексти. Адже різні тексти можна об'єднати за метою. Ця мета – передача певних смислів. При цьому слід враховувати усне мовлення. Воно також є текстом, і його треба вивчати разом з газетно-журнальними текстами. Як відомо, мета створення тексту досягається мовними засобами, тож при його вивченні не обійтись без лінгвістики. Аналізуючи тексти, варто враховувати психологічний момент, адже автор тексту завжди людина зі своїми звичками та настановами.

Важливо відзначити, що при дослідженні специфіки інформації партійних ЗМК переважно використовуються класичні, традиційні методи. Вони включають сукупність операцій, яка дозволяє інтерпретувати текст в цілях дослідника. Тому, що будь-який документ створюється зі своєю, особливою метою, яка часто не збігається з цілями дослідження. Інтерпретація будь-якого тексту в ході традиційного аналізу дозволяє досліднику проникнути в сутність документа і виявити все, що його цікавить: глибинні замисли та мотиви комунікатора, очікуваний ефект від повідомлення, особливості того історичного моменту, в який створювався документ тощо.

Для дослідження інформації партійних ЗМК на ряду з класичними методами використовується контент-аналіз. Це якісно-кількісний метод вивчення документів, який характеризується об'єктивністю висновків і строгістю процедури та полягає у квантифікаційній обробці тексту з подальшою інтерпретацією результатів. Предметом контент-аналізу переважно можуть бути як проблеми соціальної дійсності, так і внутрішні закономірності самого об'єкта дослідження.

Цей метод дослідження може використовуватися як основний (наприклад, контент-аналіз тексту при дослідженні політичної спрямованості газети), в поєднанні з іншими методами (наприклад, в дослідженні ефективності функціонування засобів масової інформації), допоміжний або контрольний (наприклад, при класифікації відповідей на відкриті запитання анкет).

Такі дослідники, як В. Ф. Іванов [3], Б. М. Юськів [6], виділяють два основних типи контент-аналізу: кількісний і якісний. Якщо кількісний аналіз націлений на виявлення частоти окремих тем, слів або символів, що містяться у тексті, то якісний аналіз пов'язаний з фіксуванням нетривіальних висловлювань, мовних інтонацій з розумінням цінності змісту повідомлення.

Варто підкреслити, що і класичні, і формалізовані методи поєднують як об'єкт, так і мету дослідження. Різниця між ними полягає, лише у тому, що традиційні методи вважаються якісними, натомість контент-аналіз – кількісним методом, який є набагато об'єктивнішим, ніж історичний чи літературний методи.

Дослідники вважають, що головним принципом контент-аналізу є розчленування суцільного масиву тексту так, щоб найдрібніша одиниця аналізу несла у собі якості цілого, і на підставі переваги тих чи інших тверджень виявити тенденції розвитку. Також можна виділити строгість, тобто його обґрунтованість і відтворюваність, повне охоплення усіх досліджуваних джерел, системність і об'єктивність.

При вивченні партійних ЗМК варто враховувати суспільну роль масової комунікації, можливості її впливу на громадську думку та суспільні настрої. Адже особливості функціонування ЗМК завжди привертати до себе соціологічну думку. Існує кілька концептуальних підходів до висвітлення особливостей масової комунікації щодо її впливу на суспільство.

Концепція тотального впливу. Згідно з цією концепцією громадська думка формується здебільшого під тотальним впливом масової інформації, що циркулює комунікативними каналами суспільства. Така інформація в значній мірі визначає соціальні цінності й стереотипи, культурні доміанти в суспільстві. Головним у процесі соціальної комунікації прихильники цієї концепції вважають пропагандистський момент, а поняття «пропаганда» є центральним для них.

Концепція обмежених ефектів передбачає врівноважений підхід до вивчення масової комунікації, абсолютизує маніпуляційні можливості тих хто формує інформацію, а ЗМК вважає відокремленими і незалежними від владних структур соціальними інститутами, які є генераторами і поширювачами інформації, майже вільними від зовнішнього тиску. Їх завдання полягає в інформуванні суспільства, а не тотальному впливі на нього.

Концепція глобалістської орієнтації. Прихильники цієї концепції вважають визначальною роль новітніх засобів масової комунікації у творенні нової культури, нових засад спілкування та взаємодії людей.

Семіотична концепція. Головними в ній є питання, пов'язані із значенням, особливостями передачі інформації, співвідношенням реальності та ідеології у процесі масової комунікації. У відповідності до концепції, сучасна ідеологія функціонує вже не як система догм, лозунгів, доктрин і теорій, а як цілісний знаковий простір, як окрема мова.

Представників постмодерністських концепцій об'єднує недовіра до можливостей передачі за допомо-

гою ЗМК достовірної інформації.

Важливо відзначити, що всі згадані теоретичні напрями підводять до необхідності вивчення можливостей функціонування ЗМК як способу контролю влади. Концепції останніх десятиліть переорієнтовуються на вивчення особливостей передачі інформації нетрадиційними для писемної культури способами (телебачення, Інтернет, візуалізація інформації), значно складнішими бачать особливості впливу масової комунікації на формування суспільних цінностей.

Висновки. Використання вказаних вище методологічних підходів та методів, а також аналіз їх результативності дали підстави для висновку щодо ефективності використання в бібліотечнознавчих дослідженнях комунікативної проблематики методологічного комплексу загальнонаукових, конкретно-наукових та спеціальних методів.

Виходячи із соціальнокомунікаційної природи як ЗМК, так і інституту бібліотеки, базовим в таких дослідженнях має стати соціальнокомунікаційний метод, застосування якого обумовлює вивчення ЗМК як об'єкту бібліотечно-інформаційної діяльності з позицій основних соціальних функцій бібліотеки і ЗМК – інформаційної та комунікаційної – стосовно індивіда і соціуму. Використання соціальнокомунікаційного метода дає, також, змогу визначати роль бібліотеки як опосередкованого каналу передачі інформації партійних ЗМК і обґрунтувати специфіку її аналітичного опрацювання з урахуванням політико-ідеологічного характеру функціонування партійних ЗМК, їх інтегрованості в політичні процеси.

Доповнення соціальнокомунікаційного методу діалектичним, системним та історичним уможливило дослідження бібліотечної діяльності щодо збереження, опрацювання інформації партійних ЗМК, надання до неї доступу, її використання в науково-аналітичній роботі в динаміці та взаємозв'язку із трансформаціями партійної системи в Україні та техніко-технологічним розвитком ЗМК. Застосування структурно-функціонального методу дає змогу зробити висновок стосовно закономірності виокремлення в системі бібліотекгазетних фондів і формування спеціальних підрозділів, покликаних проводити дослідження періодичної преси та забезпечувати наукову організацію формування, зберігання, опрацювання газетного фонду, створення оптимальних умов його використання. Застосування статистичного методу дає можливість вивчати газетні фонди та фонди періодики бібліотек як документну проекцію розвитку партійних преси і системи України.

Важливу роль у визначенні перспективних напрямів розвитку бібліотечної діяльності щодо партійних ЗМК, вивченні специфіки функціонування і завдань бібліотечних підрозділів, які займаються дослідженням інформації ЗМК, відіграло використання методу аналізу документів.

Ефективним для результатів дослідження є вивчення різних джерел, що дає змогу виробити об'єктивні уявлення про специфіку вітчизняних партійних ЗМК як засобу комунікації в сучасних умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воскобойнікова-Гузєва О. В. Дискусійні питання розвитку теорії і методології бібліотекознавств. Бібліотечний вісник. – Київ, 2007. – № 2. С. 3-7.
2. Дубровіна Л. А. Методологічні засади історичних досліджень в бібліотекознавстві та документознавстві: базові принципи і поняття. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2005. - № 1. С. 22-30.
3. Иванов В. Ф. Контент-анализ. – Киев, 1994. – 110 с.
4. Манкевич И. А. Социально-коммуникационный подход в системе культурологического знания. Методология гуманитарного знания в перспективе XXI века. К 80-летию профессора Моисея Самойловича Кагана: материалы международной науч. конф. (18 мая 2001 г., Санкт-Петербург). Серия Symposium. - Вып. № 12. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургское философское общество, 2001. С. 83–87.
5. Столяров Ю. Н. Научный миф о специальных методах документально-коммуникационных дисциплин. Научные и технические б-ки. 2006. №10. URL: <http://ellib.gpntb.ru/subscribe/index.php?journal=ntb&year=2006&num=10&art=1>
6. Юськів Б. М. Контент-аналіз. Історія розвитку і світовий досвід: монографія. Рівне: Перспектива, 2006. 203 с.

REFERENCES

1. Voskoboynikova-Guzeva O. (2007), Discussion issues of development of the theory and methodology of library science. Library Bulletin. - Kyiv, - № 2. P. 3-7 [in Ukrainian].
2. Dubrovina L. (2005), Methodological bases of historical researches in library science and document science: basic principles and concepts. Library science. Documentation. Informology. - № 1. P. 22-30 [in Ukrainian].
3. Ivanov V. (1994), Content analysis. - Kiev, - 110 p.
4. Mankevich I. (2001), Socio-communication approach in the system of cultural knowledge. Methodology of humanitarian knowledge in the perspective of the XXI century. For the 80th anniversary of Professor Moisey Samoilovich Kagan: materials of international scientific. conf. (May 18, 2001, St. Petersburg). Symposium series. - Issue. № 12. St. Petersburg: St. Petersburg Philosophical Society. P. 83–87 [in Russian].
5. Stolyarov Yu. (2006), Scientific myth about special methods of documentary and communication disciplines. Scientific and technical libraries. №10. URL: <http://ellib.gpntb.ru/subscribe/index.php?journal=ntb&year=2006&num=10&art=1> [in Russian].
6. Yuskiv B. (2006), Content analysis. History of development and world experience: monograph. Rivne: Perspektiva. - 203 p.

Basic principles of the methodology of research of mass media of political parties in library and information activity

A. Potikha

Abstract. The basic principles of the methodology of research of mass media of social and communicative nature are considered. Emphasis is placed on the peculiarities of the methodological basis for the study of party media as an object of library and information activities. Various methodological approaches and methods have been studied, as well as their effectiveness has been analyzed, which gives grounds for concluding on the effectiveness of using the communicative component of the methodological complex in library research, which is based on the dialectical method. Different research concepts are considered.

Keywords: research methodology, scientific theories, information of party mass media.